

LA INSACULACIÓ PACTADA. BARCELONA 1640¹

Núria Florensa i Soler

Originàriament, en el règim municipal barceloní, eren els comtes, i després els reis, els que nomenaven anualment als consellers de Barcelona. A partir de 1249, Jaume I el Conqueridor va concedir a la ciutat el privilegi de poder escollir els seus governants. El sistema d'elecció era per cooptació i, posteriorment, per compromisaris. D'aquesta manera s'institucionalitzava el govern barceloní i es perpetuava una oligarquia urbana: els ciutadans honrats, que durant segles van regir la vida municipal.

Aquest mètode fou substituït per la insaculació, sistema d'elecció utilitzat a la Grècia clàssica. L'atzar substituïa el sufragi per cooptació, i determinava el nomenament de les persones per als càrrecs públics seleccionades corporativament. A Catalunya, la reforma dels municipis era necessària, per la situació de crisi baixo-medieval que havia originat la guerra civil catalana (1462-1472). A partir de 1480, el rei Ferran II d'Aragó va iniciar el procés de canvis en el govern local de Barcelona. Per fer els arranjaments, es va basar en el suport de l'oligarquia urbana, per la qual cosa les seves mesures van potenciar l'estament dels ciutadans que novament van predominar en el Consell. Les modificacions van suposar una regressió del privilegi municipal de 1455 en què hi havia una representació popular més àmplia.²

El 24 d'octubre de 1493, el rei va atorgar el privilegi del Regiment; fet que va configurar una nova organització municipal, la qual complementaria l'any 1498. Va introduir la insaculació, el sistema d'elecció pel qual s'obtidrien 5 consellers executius i 144 membres pel Consell de Cent: 48 escons pels ciutadans i 32 pels altres tres estaments.³ Posteriorment, els altres monarques van anar confirmant els privilegis de la ciutat, ensems que reformant-los i millorant-los.⁴ El 13 de juliol de 1599, Felip II va concedir insacular als no naturals de Barcelona, que estiguessin domiciliats des de feia 10 anys a la ciutat.⁵

El redreç de l'elecció de càrrecs municipals es basava en el procediment de la insaculació anomenat també de sac o de sac i sort, consistent a posar en una bossa uns rodolins, amb el nom de les persones, que després es traurien a la sort. Aquest mètode havia estat introduït pel rei Alfons "el Magnànim", prenent com a model l'existent en algunes ciutats italianes. La tesi de doctorat de Jaume Vicens Vives, *Ferran II i la ciutat de Barcelona* ens

1. Aquest article és un extracte del capítol sobre "la insaculació" de la meua tesi doctoral: *El Consell de Cent: de la resistència a la guerra contra Castella (1632-1641)*, Universitat de Barcelona, 1993.

2. BATLLE GALLART, "El govern municipal a la Baixa Edat Mitjana" en *El govern de les ciutats catalanes*, Barcelona, p. 79.

3. Privilegi del Regiment conservat en el *Llibre verd* de Barcelona (vol. IV: 3-7v), A.H.C.B.

4. A.H.C.B., *Llibre verd* de Barcelona (vol. IV: 7v-10v).

5. *Ibidem*, 16-16v. Altres canvis municipals també estan recollits en el mateix llibre de privilegis barcelonins.

va endinsar cap al nou sistema d'elecció de càrrecs públics: la insaculació, que aquell monarca va implantar a les institucions catalanes.

El primer lloc on va ser establerta la insaculació a Catalunya fou Vic, després Girona —el 1475— i, posteriorment, en els càrrecs de la Diputació del General. A la Generalitat, la insaculació fou introduïda en el trienni 1488-1491. Els diputats i oïdors tenien una vigència en el càrrec durant tres anys. El 29 de novembre de 1490 es va adaptar al municipi barceloní: a la Sala del Trentenari de la Casa de la Ciutat, per ordre reial fou realitzada una reunió on es tractà de les eleccions a fer l'endemà, diada de Sant Andreu. Ferran II d'Aragó va trobar en la insaculació el mitjà per acabar amb les greus revoltes municipals que, durant segles, s'havien repetit; una minoria oligàrquica tenia el control absolut del govern urbà, motiu pel qual la resistència i la lluita dels altres estaments fou constant. El rei va quedar satisfet d'aquest sistema: "...*atteses les grans utilitats, be i repòs que en lo present, nostre principat de Catalunya i en les ciutats e viles d'aquell se prosegueix e se segueix per la introducció e observació del regimen vulgarment appellat de sach o bosses o redolins, segons speriencia ho ha mostrat*".⁶ "*Per speriencia tenim vist que los regiments dits de sort y de sach conferen mes al bon viure, saludable regimen e administració de les ciutats y viles que los altres regimens que fer se acostumen per elecció, perço com son mes continus y iguals, pasífichs y apartats de tota passió ...*".⁷ L'organització dels diferents municipis catalans, va ser diversa; si bé van adoptar el mètode insaculatori i tenia uns trets comuns, la composició intrínseca, i els seus membres van ser variables arreu de Catalunya.⁸

El sistema d'insaculació: la dotzena d'habilitadors i l'extracció

El sistema electoral es basava en el fet que unes persones escollien i inscrivien barcelonins en el *Llibre de les ànimes*. Després d'aquest registre, posaven un rodolí, amb el nom elegit, en una bossa: la persona ja estava insaculada. Això era realment important, ja que era vitalici i, tard o d'hora, els insaculats tenien moltes possibilitats d'aconseguir algun càrrec o ofici municipal. Per tant, resultava bàsica la Comissió de jurats i consellers que escollien les persones que havien de ser insaculades. En el Trentenari es feia l'extracció de 12 jurats, els habilitadors que formaven la dotzena d'insaculacions. Juntament amb la Conselleria s'encarregaven de tots els procediments.

Els habilitadors havien de revisar els registres de les persones anotades en anys anteriors en el *Llibre de les ànimes*. Havien de guixar els morts, o bé els que haguessin canviat d'estament, o estiguessin inhabilitats per quelcom, i havien de substituir-los per persones que tinguessin els requisits exigits amb l'acord de la majoria. Després d'esborrar una persona i anotar-ne una de nova en el *Llibre dels insaculats*, havien de fer el mateix a les bosses, on hi havia els noms de les persones en rodolins de cera que embolicaven els noms dels afortunats. A continuació, hom tancava les bosses i s'esperava que es fes l'exaculació (extreure el rodolí) en el Consell de Cent.⁹

6. REGLÀ, "Notas sobre la política municipal de Fernando El Católico en la Corona de Aragón", en *Homenaje a Jaime Vicens Vives*, (Tom II: 521) Barcelona, 1967. S'hi recull la disposició reial de 1484 per Igualada.

7. *Ibidem*, 522. És el privilegi reial de 1501 concedit a la ciutat d'Alguer (Sardenya).

8. TORRAS IRIBÉ, *Els municipis catalans de l'antic règim 1452-1808*, Barcelona, 1983. Cfr. el cas barceloní, amb PASSOLA, "La insaculació en la Paeria de Lérida en el siglo XVII, en *Actes Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. 2, Barcelona, 1984, pp. 133-139, sobre la insaculació a Lleida.

9. A.H.C.B., *Llibre d'insaculacions*, C-V.

La dotzena d'insaculacions era elegida pel Trentenari amb l'extracció dels noms personals de les bosses corresponents, al voltant del dia 21 de novembre, i estava integrada per¹⁰: 3 ciutadans (2 ciutadans honorats i 1 militar), 3 mercaders, 3 artistes, 3 menestrals.

També eren elegits dos priors de la bossa de notaris de Barcelona: “*un de bossa vell i un altre de bossa jove*”.¹¹ A més, eren escollits membres de reserva, per si fallaven els titulars, i, en el cas dels integrants de l'Audiència, no eren acceptats en aquesta Junta.¹²

Tots els que formaven part com a habilitadors de l'escrutini, segons els privilegis reials de 1587 i l'ordinació del Consell de Cent del 21 de novembre de 1611, havien de fer un jurament en mà i poder del conseller en cap (i aquest del conseller segon), pel qual es comprometien “*de averse be y legalment en dita insaculatio, y habilitatio tota passio amor temer ... y soborns postposats, y de guardar lo secrets, y de guardar lo secret de la insaculatio, y habilitatio e inhabilitatio dels nomenats*”.¹³

La rigidesa legislativa, dels juraments i dels compromisos establerts, només era una aparent transparència del sistema d'insaculació que, realment, amagava les freqüents traïeries.

Fins i tot problemes de protocol derivats de la precedència dels habilitadors, no foren perdonats ni en temps de guerra. El novembre de 1641, el doctor en medicina Pau Miquel i Josep Jover, donzell, van tenir un aldarull dialèctic, sobre quin dels dos habilitadors havia de presidir el seient i la proposició de la Junta. El doctor al·legava que havia de ser ell, perquè estava insaculat a la bossa de conseller en cap, i el donzell pretenia el mateix, puix que, malgrat que ho estava en la bossa de conseller segon, tenia més edat. La controvèrsia va ser portada a consulta i després de la revisió dels llibres de la ciutat, fou acordat que el doctor Miquel, insaculat per conseller en cap, tenia preferència a Jover, ni que tingués més edat.¹⁴

Les escaramusses dialèctiques entre el membres del primer estament eren paleses i, a vegades, posaven en qüestió la jerarquia dels ciutadans: la dels ciutadans honorats i la dels doctors i juristes, malgrat el seu reconeixement legal de pertànyer al mateix estament.

Els consellers i jurats eren elegits el dia de Sant Andreu, el 30 de novembre, i els altres càrrecs i oficis tenien diades concretes per exacular-se. En cas d'error o dubte, el *Llibre de les ànimes* era l'afirmació o negació del problema plantejat. La fiabilitat del registre estava per sobre dels rodolins de les bosses. Per tant, en ocasions la revisió dels insaculats esdevindria una necessitat. A les Corts de 1599 hom envià al rei les queixes dels estaments inferiors contra els ciutadans que acaparaven el poder municipal. L'ordre reial evidenciaria el desgavell existent.¹⁵

L'any 1605, les discrepàncies municipals sobre les persones que s'havien d'habilitar van arribar a tal punt de tibantor que el conseller en cap va demanar que tres jutges de la Reial Audiència hi fossin presents, per vigilar els procediments. Els consellers segon i tercer no van accedir que hi romanguessin els jutges reials. Hagué de ser el virrei el mitjancer per aconseguir un consens.¹⁶

En l'elecció de consellers de 1608, el vespre abans de Sant Andreu, els consellers no estaven d'acord amb els noms inclosos a les bosses, a l'elecció de la dotzena d'insaculació; les van obrir i van fer canvis. L'aldarull fou palès, però quedà sufocat, per raó de la necessitat de realitzar les extraccions d'aquell any.¹⁷

10. Com a exemplificació veure A.H.C.B. *Deliberacions*, (1626:194v.).

11. A.H.C.B., *Deliberacions* (1626: 194v.).

12. Per exemple, *Deliberacions* (1635: 332-333).

13. A.H.C.B., *Deliberacions* (1635: 363v.). Veure també el lligallde 1585, *Llibre d'Insaculacions* C.-VIII-13.

14. A.H.C.B., *Llibre d'Insaculacions* (1626-1651: 12-12v.; C.-VIII-1).

15. Dietari (vol. 7 : 242), 11 octubre 1599, citat per PALOS, “Vivir en Barcelona. Sugerencias para una conceptualización de la élite ciudadana en los siglos XVI-XVII”, *Manuscritos*, núm. 7, Bellaterra, 1988, p. 275.

16. Dietari (vol. 10: 238-239), citat per PALOS, ob. cit. p. 280.

17. Dietari (vol. 10: 454), citat per PALOS, ob. cit. p.280.

Abans de fer-se l'extracció de conseller artista o menestral per l'any consular de 1627, la Conselleria va explicar, que, a l'inici dels seus càrrecs, un veguer els havia donat un rodolí on estava anotat el nom de Bartomeu Garriga, cirurgià, i que l'havia trobat a sota de la taula del Consell de Cent. L'esmentat Garriga havia demanat als consellers que revisessin la bossa de conseller cinquè artista, i per això el proposaven. Així es va fer, però un cop reconeguda la bossa i el *Llibre de les ànimes* en el plenari, i verificat que no hi faltava ningú, van prosseguir.¹⁸ Fixem-nos que l'habilitació no era tan secreta i eficaç com teòricament hom pretenia, ni ho era el mateix sistema d'elecció.

El 8 de gener de 1635 fou feta extracció d'oficials de la visita, i es va extreure, de la bossa de jutges de taula juristes, el rodolí de Francesc Claris, misser (germà de Pau Claris i que també seria un dels líders de la revolta catalana). Posteriorment, se'l va voler inhabilitar, car no era jurisconsult. Per aquesta causa, el Consell de Cent va deliberar i va revisar les bosses d'insaculació i el *Llibre de l'ànima* de jutges de taula juristes, per comprovar què havia succeït en aquella elecció. Un cop reconeguda la bossa, hom va veure que no figurava cap rodolí amb el seu nom, ni tampoc en el llibre de registre i es va arribar a la conclusió que el dia de l'elecció, aparentment per error, en lloc d'ésser llegit el nom de Francesc Corts, hom havia llegit el de Francesc Claris.¹⁹

La corrupció institucional del municipi formava part de la mecànica del funcionament del govern local. Alguns autors han considerat que la corrupció era necessària per mantenir l'estabilitat municipal i que, en certa manera, era assumida com a part de l'engranatge d'interessos corporatius i socials enfrontats. Voldríem remarcar que Barcelona no era un cas exclusiu, sinó que la corrupció era una pràctica habitual entre les oligarquies d'altres ciutats i fins i tot amb procediments més grollers.²⁰ En explicar el funcionament de l'estament dels ciutadans honorats barcelonins, com a èlite urbana que tenia el poder i, per tant, controlava el govern municipal, hem de comprendre i fer extensibles els seus procediments d'abús a altres indrets. Per exemple a Lleida, on a finals del segle XV, Miquel de Cardona, encara volia decidir el govern municipal: quan anualment era feta l'elecció de paers, convidava a casa seva els candidats, i els feia donar paraula que, en cas de ser elegits, anomenarien els altres membres de la Paeria, basant-se en un memorial que ell els lliuraria.²¹

En estudiar la societat estamental barcelonina, hem constatat que les persones que havien de ser insaculades havien de ser del mateix rang que l'estament corresponent. El monopoli de grups, amb amplis llaços familiars i vincles d'estreta relació i dependència, limitava l'accés dels candidats per insacular-se: l'oligarquia, l'endogàmia, la clientela i la manipulació serien el distintiu del municipi.

El 16 de gener de 1579, el Consell de Cent va deliberar que els rodolins de les bosses havien d'estar assenyalats i assenyalats, amb foc; la finalitat era clara: evitar manipulacions.²²

El 29 de novembre de 1608 es barallaven la Conselleria i els habilitadors, perquè havia mort una persona i els consellers volien substituir-la. La dotzena s'hi oposava, al·legant que les bosses ja eren tancades. La Conselleria va insacular sense ells. En tenir-ne coneixement el Consell de Cent, el dia 30 va manar que l'esmentada persona fos desinsaculada.²³

Com hem anant citant, cada cop que s'havia de fer l'acte d'insacular, les diferències entre consellers i els 12 habilitadors es feien paleses. De tal manera que, el novembre de 1611,

18. A.H.C.B., *Deliberacions* (1626: 193-194v.).

19. A.H.C.B., *Deliberacions* (1635: 43-44).

20. PAIÓS, ob. cit. p. 283, assenyaia l'exemple dels patricis venecians.

21. REGIÀ, ob. cit. p. 526. Al 1498 Ferran II d'Aragó va demanar informació d'aquest cas al seu lloctinent.

22. *Rúbriques* (vol.1: 111).

23. *Rúbriques* (vol.1: 118-119).

els cinc membres de la Conselleria van proposar, per unanimitat, que fos posat "ordre". D'aquell plenari, podem extreure el següents acords: la necessitat d'evitar abusos; que l'extracció dels habilitadors es faria cada any el dia 16 de novembre; que la Conselleria i els habilitadors s'haurien de tancar a la sala del Consell de Cent, fins que fessin les bosses de consellers, sense poder disgregar-se ni sortir; que es farien enviar el menjar de casa; i que no podien rebre cap missatge. Tot això, com reconeixia el mateix Consell, era per evitar suborns.²⁴

Fou establerta la forma d'efectuar les votacions: si els consellers no arribaven a cap acord respecte a la persona per proposar, havien de ser de dos a cinc els candidats per al mateix lloc; es repartirien tants "albarans blancs" com candidats hi havia i serien escrits a mà per l'escrivà del Consell. A continuació, hom votaria, posant en una capsula verda —que seria la bona— l'albarà amb el nom de la persona que voldrien insacular, i en una capsula groga, la resta. Els albarans serien lliurats plegats, perquè no pogués ésser vist el nom que hi havia escrit. Després hom faria l'escrutini, i caldria comptabilitzar els vots. Tenint en compte el número total d'albarans, i havent revisat que tots tinguessin la lletra de l'escrivà o estiguessin en blanc. Si fos provat que algun habilitador hagués posat més albarans que els repartits, els tals serien inhabilitats pels càrrecs i oficis municipals per un termini de dos anys. I no podia ésser canviada de bossa cap persona, sense l'acord dels cinc consellers.²⁵

També fou imposat un horari fix de treball: de 9 a 12 del matí, i després de dinar, de 3 a 7 de la tarda. Si alguns dels habilitadors no hi anaven a les hores assenyalades, serien reemplaçats pels substituïts i perdrien la gratificació que tenien assignada.²⁶

Malgrat les rígides disposicions, les picabaralles entre consellers i habilitadors, així com les trapelleries, van continuar. Una d'aquestes situacions va produir-se el 29 de novembre de 1618. La controvèrsia entre la Conselleria i els habilitadors era per insacular, en substitució d'una persona que havia mort el dia abans. Portat el cas a Consell de Cent, aquest va deliberar que, com que el cadàver no havia estat enterrat, no havien d'insacular ningú en el seu lloc.²⁷

Altres vegades es presentaven irregularitats, com succeí el novembre de 1616, quan extret un rodolí per a conseller, la persona no figurava inscrita al *Llibre de les ànimes*.²⁸

Diversos historiadors han trobat els mateixos noms al govern de la Generalitat; succeeix igual dintre de la pròpia organització municipal: trobem les mateixes persones repetides en diverses bosses d'insaculació per a ser elegides per diferents càrrecs i oficis. Fins i tot, el fet de formar part de la Conselleria, facilitava més ser elegit per a altres càrrecs.²⁹ I ennim constància de fraudulències de la Conselleria. El 22 de novembre de 1550, Joan Salgueda va ser declarat inhàbil de tots els càrrecs i oficis de la ciutat perquè, éssent conseller, s'havia insaculat, ell mateix, a la bossa ultramarina. Destapat l'afer, ho va reconèixer. I es va presentar dubte al Consell de Cent sobre la possibilitat de tupinada a la insaculació feta aquell any i hom qüestionava si els cinc membres d'aquella Conselleria havien d'ésser inhabilitats pels càrrecs municipals. Tot i així, el plenari ho va recusar.³⁰

També, el 5 de gener de 1577, el Consell ordinari va inhabilitar els membres de la Conselleria de l'any anterior i els que havien insaculat, a causa de les fraudulències fetes: hi havia mitjancers i interessos monetaris. Fou acordat fer pública l'acusació formal durant la visita.³¹

24. A.H.C.B., *Llibre d'Insaculacions* (1654: 9v.-10v.).

25. *Ibidem*.

26. *Ibidem*.

27. *Rúbriques* (vol.1: 121).

28. *Ibidem*.

29. A mode d'exemple: J. F. Ferrer, N. Ferrer, F. Ribes, R. Cervera, A. Seguí, S. Cormelles. *Llibre d'Insaculacions* (1626-51: 59v., 210, 163v.-164, 210, 249-250, 254, 261v., 339v., C-VIII-1). *Rúbriques* (vol. 1: 53).

30. *Rúbriques* (vol.1: 153).

31. *Rúbriques* (vol.1: 155).

Les irregularitats sovintejaven: el 14 d'octubre de 1599, el canceller, amb comissió del rei i per la petició feta pels consellers, va revisar les bosses de les insaculacions. En ocasions, la Conselleria va tenir clares diferències amb la Comissió d'insaculacions: el 1608, el 1618, el 1620, el 1623, En aquests casos de forta controvèrsia, s'ultrapassava el secret de l'acte i eren portades les discrepàncies al Consell de Cent, perquè decidís.³²

S'ha de tenir present que era jurisdicció dels consellers l'poder de desinsacular, i proposar les persones pels llocs vacants, i als habilitadors els corresponia de censurar la qualitat dels proposats.³³ La Conselleria acordava el candidat i la comissió dels 12, per majoria, l'acceptava o bé el repel·lia per aquell any. No resultaven estranyes les disputes, per la dificultat de consensuar. L'any 1651, la Conselleria i els dotze habilitadors van votar la desinsaculació o no d'una persona. Després de tres votacions, amb paritat de vots, es van veure forçats a portar el desacord al Consell de Cent, perquè decidís. Després de la votació, van desinsacular el menestral calceter Ramon Graner, originador de la controvèrsia.³⁴

Quan els estaments populars van demanar d'augmentar el nombre d'insaculats per a tenir més representació, els fou negat: el Trentenari del 16 de novembre de 1632 va limitar la facultat d'augmentar el nombre de prohoms insaculats, si no era per sol·licitud dels mateixos col·legis i confraries o amb l'acord dels consellers.³⁵

L'élite urbana dominava la Conselleria i volia imposar la seva voluntat; per tant, sempre procuraria controlar el govern de la ciutat, atorgant els càrrecs i oficis mitjançant la insaculació. Com menys gent hi hagués, més possibilitat hi havia d'elegir-se entre ells o de designar els seus parents o amics fidels.

Com hem anat referint, amb la insaculació no s'acabà la manipulació municipal, car hi ha referències sobre l'intent de controlar les persones inscrites. De l'any 1569, tenim constància, per dues disposicions del Trentenari i del Consell de Cent, de la prohibició que cap persona podia donar el vot a qui ho demanés, i fou feta una ordinació específica perquè calgués jurar la prohibició en fer-se les eleccions.³⁶

Però, el mercadeig de vots fou un posicionament polític. Un marge de maniobra del funcionament municipal que permetia el joc polític de la societat corporativista.

1640: la insaculació pactada

Aquesta afirmació pot semblar agosarada, puix que fins ara documentalment no es pot demostrar; però la raonarem.

Antoni Rovira i Virgili, en estudiar la figura de Pau Claris, va considerar que en l'elecció de nous diputats a la Generalitat per a l'any 1638 *"es féu sortir Claris, i potser altres companys seus, amb qualsevol recurs de fàcil prestidigitació. El procediment de la insaculació oferia el perill, gravíssim, de posar al capdavant de les corporacions de la terra, en hores decisives, homes incapaços. I no té res d'estrany, ni de censurable, que en aquests casos hom forçés la sort"*.³⁷

Si l'esmentat historiador va dubtar del procés d'insaculació a la Generalitat en l'elecció de 1638, com podem deixar de sospitar que en el Consell de Cent succeís quelcom de semblant? I no hem plantejat la hipòtesi per analogia, sinó que ha estat un procés a l'inrevés: a partir de l'estudi de les eleccions municipals, vam haver d'endinsar-nos i cercar pos-

32. *Rúbriques* (vol.1: 121-122-123).

33. *Rúbriques* (vol.5: 312; vol.2: 86).

34. A.II.C.B., *Llibre d'insaculacions* (1626-1651: 130, C-VIII-1).

35. *Rúbriques* (vol.5: 315)

36. *Rúbriques* (vol 1: 110)

37. Rovira i Virgili, *Història de Catalunya*, 1922-34, reedició 1972-79, Bilbao, (vol. VIII: 60-61).

sibles concordances. Els líders catalans més oposats a l'absolutisme de la monarquia hispànica serien els que ocuparien els càrrecs més elevats de les institucions de Catalunya en els moments més conflictius.

La pregunta és: atzar o prestidigitació? No té resposta documentalment. Però, pensant en la prudència exagerada dels registres oficials del Consell de Cent, és normal que no deixessin proves escrites comprometedores. Hem de destacar, per exemplificar les actuacions municipals, que, havent-se fet els pre-acords amb França, Catalunya en armes, avançant l'exèrcit hispànic cap a Barcelona, etc., els consellers encara enviaven cartes de fidelitat a Felip IV de Castella i s'ometia en els escrits municipals l'arribada de les tropes auxiliars franceses. Encara el novembre de 1640 va ésser enviada a Madrid, com sempre, la comunicació de l'extracció dels nous consellers.

No pot estranyar-nos que no constés enlloc una vulneració de la principal llei municipal; el *Regiment*, on quedava recollit el teòricament invulnerable sistema d'elecció de consellers que, com a primera obligació, ells, havien de fer complir. Volem agregar que hi ha anomalies i fets que ens han fet pensar en una manipulació:

1. Cada any, en l'elecció de la dotzena d'insaculació, els habilitadors, revisaven les "bosses" i en deixaven constància en el *Llibre de les ànimes*. Al novembre de 1640 no consta cap esmena en el llibre corresponent: en la pàgina del conseller en cap no "puja" cap persona dels anotats per conseller segon, ni és esborrat ningú per defunció o altres motius. El mateix passa en la del conseller segon ciutadà, del conseller tercer ciutadà, del conseller quart mercader, i del conseller cinquè artista. Només hi ha anotació de revisió de les bosses, en les pàgines del conseller tercer militar i del conseller cinquè menestral.³⁸

2. En el registre del conseller quart mercader, que era una bossa amb 25 persones, no hi consta cap anotació els anys 1640 i 1641. Els anys anteriors, fins a 1639, i els posteriors a 1642 hi figura feta la revisió de les insaculacions.³⁹

Tenint assegurats tres dels cinc càrrecs de la Conselleria, ja s'obtenia la majoria en les decisions i, per tant, la llibertat d'acció i de maniobra. Els revoltats controlaven la Conselleria i, d'aquesta manera, podien proposar el més convenient, per a la seva causa, al Consell de Cent.

3. L'any consular de 1641 va ser conseller en cap el doctor Joan Pere Fontanella. No resulta molt casual que d'un dels millors juristes del Principat fos extret el rodolí, en aquell any tan conflictiu? Era un dels assessors del Consell de Cent i de la Generalitat i havia portat nombrosos casos contra la monarquia hispànica; va ser un dels nou advocats proscrits pel rei, per l'afer del contraban (la Generalitat contra la Capitania general) i un dels líders més destacats de la revolta catalana.

4. Un altre fet va ser el canvi de la composició de la Conselleria l'any següent. Després de molts anys d'insistència, fou admès el sisè conseller menestral; això reflecteix la necessitat de consens ampli en el Consell de Cent, que buscava i cedia aliances amb capes socials més baixes, en temps de guerra, per ampliar el suport a la revolta, o per integrar però també com a intercanvi per manipular la insaculació de 1640. Els revoltats pagarien amb l'admissió d'un conseller menestral per al 1641: la tupinada i el silenci tenien un preu.

Aquesta inclusió d'un conseller sisè va ser sancionada per la monarquia francesa i, posteriorment, acabada la guerra de Separació, també per la hispànica.⁴⁰

5. L'any següent a la insaculació de 1640, ja no s'hauria de manipular secretament. Els revoltats s'havien instal·lat definitivament als òrgans de poder, els controla-

38. A.H.C.B., *Llibre d'Insaculacions* (1626-1651, C-VIII-1, fs. 26, 40v.-41, 49, 60v., 65, 55v., 77 i ss.).

39. *Ibidem*, f. 59-61 ss.

40. A.H.C.B., *Llibre d'Insaculacions* (1654: 24-25, C-VIII-3).

ven, per la qual cosa havien de garantir el seu predomini, i no dubtarien a alterar públicament el sistema tradicional d'insaculació: un cop extrets els noms de la dotzena d'insaculació, les persones serien votades en el Consell de Cent per sancionar-los, i el mateix seria fet amb els nous consellers. Amb aquests dos filtres s'asseguraven l'elecció de persones *afectes*.⁴¹

Resultaria ingenu i molt limitat pensar i creure que, perquè fins ara no és possible demostrar-ho documentalment, aquells homes decidits que van encapçalar les hostilitats contra l'elip IV de Castella deixessin que la sort decidís per ells. En la insaculació municipal de 1640, el pacte va substituir l'atzar. La determinació i la necessitat de consens polític van forçar l'elecció d'aquell any.

Quan, el novembre de 1641, les classes baixes s'avalotaven per aconseguir el tan desitjat conseller sisé, menestral, era per exigir que es complissin els acords fets l'any anterior.⁴²

A manera de recopilació

Hem de prendre en consideració alguns aspectes bàsics de l'insaculació:

a) La insaculació era un sistema d'elecció que tenia un grau de participació ampli, sobretot si el comparem amb altres sistemes municipals de la pròpia monarquia hispànica; per exemple, a Castella, on sovintejava la venda de càrrecs públics, igual que a França.

b) L'Europa del segle XVII era una societat estamental; per tant, el funcionament municipal barceloní no podia ser un sistema obert. No hi podien accedir els ciutadans barcelonins lliurement, si no era mitjançant el nomenament i la proposta dels diferents estaments, gremis, col·legis i confraries. Aquests actuaven com un filtre, per revisar els possibles candidats i establir la verificació dels requisits exigits. La jerarquia sòcio-professional dominava també la insaculació. Però, sense dubte, la insaculació era una forma de donar articulació política a una societat corporativista.

c) Mitjançant les propostes, es reduïen els candidats que podien ser elegits per insacular. A continuació, la pressió estamental, l'endogàmia, el clientelisme, les intrigues, els pactes, etc., feien la resta.

d) L'atzar només hi intervenia a l'últim moment, quan es feia l'extracció entre els candidats ja seleccionats, i en alguna ocasió ni aleshores: les maniobres i les baralles sovintejaven, fins i tot els errors.

Malgrat el constant discurs immobiliista del Consell de Cent, l'organització municipal tenia una dinàmica adaptada a la conjuntura social i històrica de la ciutat de Barcelona; per tant, el sistema d'insaculació també va anar adaptant-se i canviant lleugerament, al llarg dels anys.

Els intents de redreç per dinamitzar l'elecció de càrrecs i oficis van ser palesos, però amb resultats dispers. Les bones intencions teòriques no es corresponien a la realitat quotidiana imperant. En conseqüència periòdicament eren fetes mesures contra el fracàs d'aplicació de les anteriors.

El sistema d'insaculació no va significar la intromissió reial al govern municipal i, per tant, no va ser un intent de l'absolutisme monàrquic, ni un mitjà per acabar amb les

41. A.I.C.B., *Deliberacions* (1641: 361-364v, 377-378v).

42. Des de BOFARULL fins ara (SOBREQUÉS: *Història de Barcelona* (1992) s'havia considerat que la pressió popular havia imposat l'elecció del conseller sisé, menestral. La reivindicació popular fou per exigir els compromisos de l'any anterior. El fet que l'any consular municipal s'iniciava el novembre, no ha estat prou en compte, i ha fet troncollar les dates i potser les interpretacions.

oligarquies locals.⁴³ Va ser un mecanisme d'elecció menys conflictiu que els utilitzats fins aleshores –la cooptació–, i a l'Àntic Règim era considerat més obert que no pas altres.

Els reis van concedir àmplia autonomia al govern municipal de Barcelona. Ferran II ho va mantenir. Els monarques no feren exigències pecuniàries. Van continuar demanant serveis, no pas imposant-los. Les oligarquies continuarien controlant la ciutat. Amb Felip IV de Castella hi ha una forta pressió sobre l'organització urbana, i el Consell de Cent s'hi va resistir.

La insaculació, doncs, va ser un mètode per establir un sistema d'elecció que acabés amb les violentes lluites urbanes anteriors; va servir per pal·liar-les i va introduir el mecanisme de la necessitat de consens, gràcies al qual el pacte havia de presidir la vida municipal.

43. Els historiadors han plantejat dubtes. GARCÍA CÁRCEL, *Historia de Cataluña. Siglos XVI-XVII*, (vol. 1: 352) ho qüestionava. REGLÀ va considerar la insaculació com un sistema beneficiós per al monarca, en contra dels interessos urbans. Vegeu els treballs del professor Ernest BELENGUER, per poder comparar el grau d'intromissió de la monarquia a València: *València en la crisi del segle XV; Història del País Valencià*.